

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій,
обліку та фінансів
Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

МЯКУШКО Тетяна Вікторівна

УДК 368:364.3

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

072 «Фінанси, банківська справа, страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавра

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Тетяна МЯКУШКО

Керівник роботи:
Шубенко Інна Андріївна
к.е.н., доцент

Висновок кафедри фінансів і кредиту

за результатами попереднього захисту: кваліфікаційної роботи Мякушко Т.В.

Протокол засідання кафедри _____ №
_____ від «____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Дмитро ДЕМА

«____» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Мякушко Тетяна Вікторівна захистила кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Мякушко Т.В. Формування та вдосконалення системи пенсійного страхування в Україні. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування». – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

У кваліфікаційній роботі проведено дослідження формування та вдосконалення системи пенсійного страхування в Україні. Більш детально проаналізовано функціонування загальнообов'язкового та недержавного рівнів системи пенсійного страхування. Проаналізована діяльність Пенсійного фонду України та його фінансова база існування. Встановлено, що основними проблемами системи пенсійного страхування в Україні є низький рівень пенсій, та відсутність додаткової накопичувальної складової у системі пенсійного забезпечення. Запропоновано шляхи вдосконалення системи пенсійного страхування через запровадження накопичувального обов'язкового страхування після завершення війни з РФ.

Ключові слова: пенсія, система пенсійного страхування, рівні системи пенсійного страхування, бюджет ПФУ, солідарний, накопичувальний рівень пенсійного страхування.

ANNOTATION

Miakushko T.V. Formation and improvement of the pension insurance system in Ukraine.- Manuscript.

Qualification work for a bachelor's degree in specialty 072 «Finance, banking and insurance»- Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

In the qualification work, a study of the formation and improvement of the pension insurance system in Ukraine was conducted. The functioning of the compulsory and non-state levels of the pension insurance system is analyzed in more detail. The activities of the Pension Fund of Ukraine and its financial base are analyzed. It is established that the main problems of the pension insurance system in Ukraine are the low level of pensions and the lack of an additional accumulation component in the pension system. The author suggests ways to improve the pension insurance system through the introduction of accumulative compulsory insurance after the end of the war with Russia.

Keywords: pension, pension insurance system, levels of the pension insurance system, PFU budget, pay-as-you-go, funded pension insurance.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	7
Висновки до розділу 1.....	11
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	12
Висновки до розділу 2.....	18
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	19
Висновки до розділу 3.....	24
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27

ВСТУП

Актуальність теми дослідження та аналіз останніх досліджень.

Система пенсійного страхування в Україні відіграє ключову роль у процесі забезпечення громадян похилого віку засобами до існування, проте вона є досить недосконалою, через низький рівень пенсій, а тому потребує постійного вдосконалення, особливо у зв'язку зі змінами в економічній та демографічній ситуації. На сучасному етапі розвитку України, зростання середнього віку населення та зміни в структурі працездатного населення ставлять під загрозу стабільність існуючої системи пенсійного забезпечення, війна з РФ ще більше поглибила цю проблему, яка була досить непростюю і до війни. Відсутність ефективних заходів з реформування та вдосконалення пенсійного страхування може призвести до серйозних соціально-економічних проблем у майбутньому із системою пенсійного страхування вже сьогодишнього працездатного населення. Тому ця тема є надзвичайно актуальною, своєчасною та потребує постійного наукового обґрунтування та вдосконалення.

Над проблемою формування та вдосконалення пенсійного страхування в Україні працює ряд науковців, серед них: Демчук Л., Заїка В.П., Макаренко Ю., Петрушка О., Шалієвська Л.І. інші.

Мета і завдання роботи. *Метою* даної кваліфікаційної роботи розробка пропозицій щодо формування та вдосконалення існуючої системи пенсійного страхування з метою забезпечення сталого її розвитку та функціонування. Визначена мета передбачає розкриття таких теоретичних та практичних *завдань* кваліфікаційної роботи:

- дослідити теоретичні засади формування та розвитку системи пенсійного страхування в Україні;
- провести аналіз сучасного стану та визначити основні проблеми системи пенсійного страхування в Україні;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення системи пенсійного страхування з урахуванням міжнародного досвіду та кращих зарубіжних практик.

Об'єкт та предмет дослідження. *Об'єктом* дослідження є процес формування та вдосконалення системи пенсійного страхування в Україні, а *предметом* дослідження є сукупність теоретико-практичних аспектів формування та вдосконалення системи пенсійного страхування в Україні.

Методи дослідження включають аналіз літературних джерел, що охоплюють історію та сучасний стан пенсійного страхування в Україні та в інших країнах. Також використані методи аналізу статистичних даних та документів з офіційних джерел, щоб дослідити динаміку основних показників розвитку та ефективності пенсійної системи. Аналіз законодавчих актів та державної політики може допомогти виявити сильні та слабкі сторони поточної системи пенсійного страхування та ідентифікувати можливі напрями її подальшого реформування та вдосконалення.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи були викладені в доповідях автора на тему:

1. Запровадження накопичувального рівня пенсійного страхування після завершення війни з рф: Матеріали науково-практичної конференції «Студентські наукові читання: 2023» (30 листопада 2023 р., Поліський національний університет).

2. Проблеми та напрями вдосконалення системи пенсійного страхування України: Матеріали науково-практичної конференції «Сучасний менеджмент: витоки, реалії та перспективи розвитку» (7 березня 2024 р., «Львівський національний університет природокористування»).

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи пенсійного страхування в Україні.

Структура та обсяг роботи. Структура кваліфікаційної роботи включає вступ, один теоретичний та два практичні розділи, загальні висновки, перелік використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи складає 22 сторінку комп'ютерного тексту, кваліфікаційна робота проілюстрована 5 рисунками та 5 таблицями. Список використаних джерел нараховує 40 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Формування системи пенсійного страхування в Україні є складним процесом, який пройшов декілька етапів трансформації з часів здобуття незалежності Україною в 1991 році. Основними принципами реформи пенсійної системи стали соціальна справедливість, ефективність та стабільність. Розглянемо ключові етапи та аспекти цього процесу.

Нині можна виділити кілька основних етапів формування системи пенсійного страхування в Україні. Перший етап - це період у 1991 по 2003 рр. У цей період незалежна Україна одержала у спадок радянську пенсійну систему, яка була розрахована на централізовану економіку та державне забезпечення. Основним її принципом є солідарність поколінь: працюючі сплачують внески, які спрямовуються на виплати пенсіонерам. Для України така модель була досить дорогою і несправедливою по відношенню до пенсіонерів.

У 2003 році розпочався другий етап реформування системи пенсійного страхування, який ґрунтувався на комплексі змін у сфері пенсійного страхування. Реформи в системі пенсійного страхування, які були впроваджені в Україні з 2003 року, мали на меті модернізацію та забезпечення більшої стабільності і справедливості пенсійної системи. Основними ключовими аспектами цих реформ стало формування трирівневої пенсійної системи: перший рівень: солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, де внески працівників використовуються для виплати пенсій поточним пенсіонерам. Другий рівень: накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, де частина внесків працівників накопичується на їхніх персональних рахунках для майбутніх виплат. Третій рівень: добровільне накопичувальне пенсійне страхування, де громадяни можуть робити додаткові внески у приватні пенсійні фонди.

У цей період були прийняті відповідні нормативні документи щодо підвищення пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років, щоб зрівняти його з

пенсійним віком для чоловіків, збільшення страхового стажу; підвищення вимог до страхового стажу, необхідного для отримання пенсії, щоб забезпечити більшу фінансову стабільність системи. Передбачалося впровадження індивідуальних пенсійних рахунків: для другого рівня накопичувальної системи, що стосувалося створення індивідуальних рахунків, на які спрямовуються внески працівників, що дозволяє кожному накопичувати кошти на власну пенсію.

Крім того, були розроблені нормативні документи у сфері недержавного пенсійного страхування. Відбулося посилення контролю та нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів та забезпечення прозорості їх роботи для захисту інтересів майбутніх пенсіонерів.

Третій етап реформування системи пенсійного страхування можна вважати, розпочався, коли прийняті нормативно правові акти стосовно підняття пенсійного віку, вимоги до страхового стажу були імплементовані у життя. Третій етап реформування системи пенсійного страхування не завершився до сьогодні і переривався то світовою фінансовою кризою, то пандемією COVID-19, а наразі війною з рф.

Розглянемо поняття «система пенсійне страхування» та що вона представляє собою на сучасному етапі її формування. Система пенсійного страхування – це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності [28]. Пенсійну систему України становить сукупність створених в Україні правових, економічних та організаційних інститутів і норм, метою яких є матеріальне забезпечення громадян у вигляді пенсії [6, с. 12].

Задекларовано, що система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальної системи державного пенсійного страхування та системи недержавного пенсійного забезпечення [26]. Але фактично діє лише два її рівні – солідарна та недержавна складові системи пенсійного забезпечення. Створення третього та другого рівнів пенсійної системи вимагає надійного збереження та захисту пенсійних активів та ефективного управління.

Рис. 1.1 Рівні пенсійного страхування в Україні

Джерело: складено на основі [26].

Розглянемо суть першого рівня пенсійного страхування. Це солідарний рівень пенсійного страхування він стосується того, що нинішнє працездатне населення заробляє кошти тим особам, які вийшли на пенсію. У солідарному рівні пенсійного страхування в Україні головне місце відведене Пенсійному фонду України, який призначає пенсії та виконує інші функції стосовно соціального захисту громадян, які визначені відповідно до законодавства пенсіонерами.

Пенсійний фонд є органом, який здійснює керівництво та управління солідарною системою, загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, забезпечує збирання, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та готує документи для її виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування виплати пенсій, допомоги на поховання, виплат за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках. Фінансовою основою його функціонування є єдиний соціальний внесок, який роботодавці сплачують за своїх працівників, а підприємці із доходів.

Єдиний соціальний внесок – це платіж, який сплачується до ПФ та фондів соціального страхування. Розмір якого складає 22% від фонду оплати праці.

Саме своєчасна сплата ЄСВ гарантує громадянам право на соціальний захист. Зокрема, захищені соціальні гарантії для кожного на випадок безробіття, нещасних випадків чи професійних захворювань, гідне пенсійне забезпечення та інші виплати. Пенсійний фонд України відтепер адмініструватиме сплату ЄСВ.

Другий рівень обов'язковий накопичувальний. Суть його полягає у тому, що кожен із своєї заробітної плати відраховує, або роботодавець відраховує певну суму коштів на індивідуальний пенсійний рахунок. У законопроектах, які були зареєстрованими у ВРУ передбачалося, що відрахування складуть від 2 до 7%, з поступовим підвищенням відрахувань. Далі коли накопичеться відповідна сума коштів, вони будуть перераховані до недержавних пенсійних фондів, страхових компаній з метою їх інвестування. Законопроектами передбачалося, що кошти, які будуть обліковуватися на індивідуальних пенсійних рахунках будуть передаватися у спадок та бути власністю громадян.

На третьому добровільному рівні пенсійного страхування функціонують страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, банківські установи. Вони надають послуги із недержавного пенсійного забезпечення шляхом укладання довгострокових пенсійних контрактів та пенсійних депозитних програм. Недоліком цього рівня є те, що невелика кількість громадян, укладає такі контракти, переважно, через їх дороговизну та низький рівень життя в Україні.

Формування системи пенсійного страхування в Україні базується на ряді теоретичних засад, які враховують економічні, соціальні та демографічні аспекти. Основні теоретичні засади включають (табл. 1.1).

Висновки щодо формування системи пенсійного страхування в Україні вказують на необхідність дотримання основних теоретичних засад, таких як соціальна солідарність, актуарний підхід, індивідуальна відповідальність, прозорість та управління ризиками.

Ці засади визначають стратегічний курс для формування та вдосконалення пенсійної системи, сприяючи створенню стабільної та ефективної системи соціального захисту громадян у пенсійний вік.

Засади формування системи пенсійного страхування в Україні

Соціальна солідарність	передбачає забезпечення пенсійних виплат за рахунок внесків активного трудового населення на користь пенсіонерів.
АктUARний підхід	базується на актуальних принципах розрахунку пенсійних виплат, які враховують тривалість життя, інфляцію, фінансові ризики та інші фактори.
Індивідуальна відповідальність	передбачає стимулювання громадян до накопичення власних пенсійних активів через індивідуальні пенсійні програми та додаткові пенсійні фонди.
Прозорість управління ризиками та	передбачає створення ефективної системи управління пенсійними ресурсами, забезпечення прозорості та відкритості в управлінні пенсійними фондами, а також ефективне управління фінансовими та демографічними ризиками

Джерело: власні дослідження.

Висновки до 1 розділу

1. Система пенсійного страхування – це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності. Нинішня система пенсійного страхування, яка формується в Україні є трьохрівневою декларативно, тому що фактично функціонує перший та третій рівень пенсійного страхування. Другий обов’язковий накопичувальний не запроваджений через низку обставин та ризиків щодо її запровадження. Основою солідарного рівня пенсійного страхування в Україні є Пенсійний фонд України. Фінансовою основою його функціонування є єдиний соціальний внесок, який роботодавці сплачують за своїх працівників, а підприємці із доходів.

2. Накопичувальний рівень пенсійного страхування функціонує лише у частині добровільного пенсійного страхування. Учасниками третього рівня пенсійного страхування є страхові компанії, недержавні пенсійні фонди та банківські установи. Але, на жаль, даний рівень функціонує досить слабо через низький попит на послуги недержавного пенсійного страхування, і, переважно, через невисокий рівень заробітних плат і доходів наших громадян.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Пенсійне забезпечення в Україні та світі є важливою частиною соціального забезпечення, оскільки пенсійні виплати підтримують людей, які через вік або інші обставини, передбачені пенсійним законодавством, не можуть самостійно себе утримувати. Обрана тема дослідження є актуальною, оскільки пенсії необхідно адаптувати до вимог сучасного суспільства з урахуванням різноманітних факторів впливу. Сучасна пенсійна система України потребує реформування, оскільки вона не може забезпечити належне забезпечення населення.

Сьогодні Пенсійний фонд України є одним із найважливіших соціальних інститутів нашої країни. Пенсійний фонд України здійснює управління та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, збирає, накопичує та облік страхових внесків, призначає пенсії та готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування та виплату пенсій та пенсій за особливі заслуги України, допомога на поховання, інші соціальні виплати. На рис. 2.1 наведено джерела доходів і видатків Пенсійного фонду України.

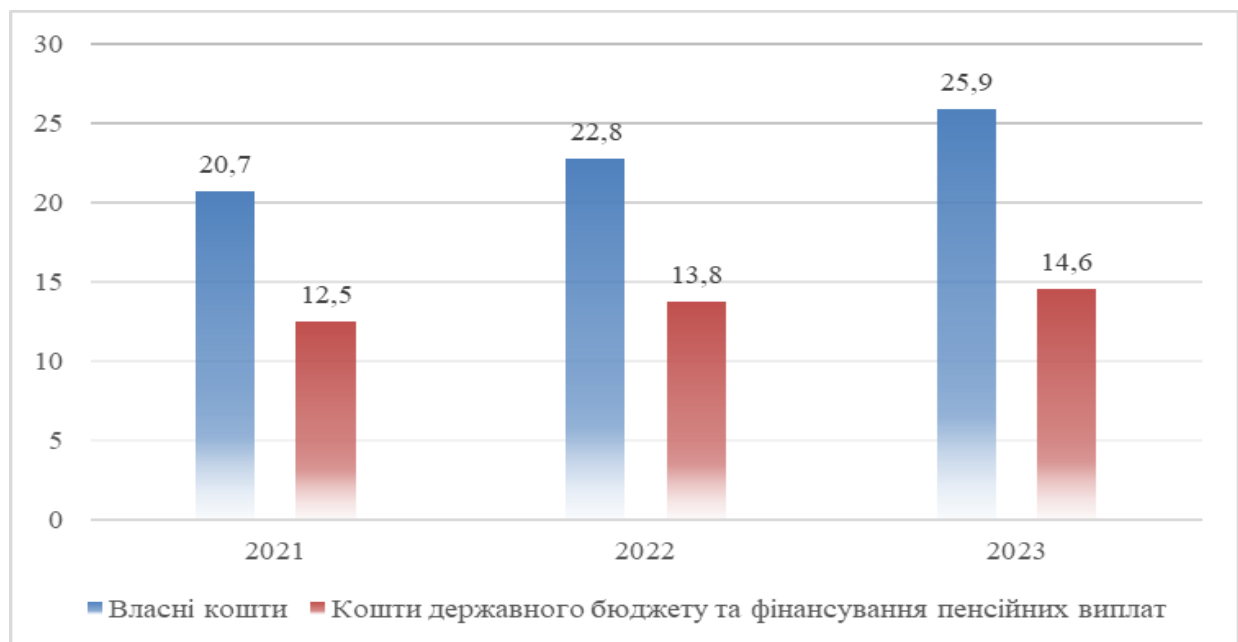

Рис. 2.1. Динаміка доходів ПФУ у 2021-2023р. (млрд грн)

Джерело: власні дослідження

Проаналізувавши динаміку надходжень ПФУ за 2021-2023 рр. (рис. 2.1), відзначаємо зростання надходжень як за рахунок власних коштів порівняно з попереднім 2022 роком, так і за рахунок коштів державного бюджету.

Аналіз бюджету ПФУ за зазначений період допоможе нам отримати глибше розуміння головного учасника у системі солідарного пенсійного страхування, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення його діяльності (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Аналіз виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення
	Фактично виконано (тис. грн.)			
ДОХОДИ:				
власні доходи, усього	281 751 475,2	334 185 670,9	403 937 328,5	122 185 853,3
Усього власних доходів з урахуванням залишку	281 914 223,6	335 130 680,2	403 933 071,9	122 018 848,3
кошти Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій	180 738 529,2	174 740 949,3	209 277 910,8	28 539 381,6
кошти для виплати щорічної разової грошової допомоги ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань	-	-	794 969,3	794 969,3
кошти з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідкам	3 606 864,0	2 705 584,0	-	2 701 977,136
кошти Державного бюджету України для завершення надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам	-	187 810,0	-42,2	-187 852,1
кошти на виплату житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, газу.	-	-	6 417 196,0	6 417 196,0
УСЬОГО ДОХОДІВ	466 259 616,8	512 765 023,5	620 423 105,8	154 163 489
ВИДАТКИ:				
за рахунок власних доходів, усього	329 500 197,4	367 207 439,7	403 449 097,1	73 948 899,7
за рахунок коштів Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій,	146 240 225,1	150 840 293,0	179 409 316,6	33 169 091,5
виплата одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів	3 602 896,0	191 778,0	-	-3 411 118
за рахунок коштів Державного бюджету України для надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів	-	2 705 576,0	-	2 705 576,0
УСЬОГО ВИДАТКІВ	479 343 318,5	520 945 086,7	590 098 397,6	29 755 079,1

Джерело: складено на основі [9].

У порівнянні з 2020 роком власні доходи ПФУ зросли на 122 185 853,3 тис. грн (43,4%), кошти Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій збільшилися на 28 539 382,7 тис. грн (15,8%),

кошти з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідкам за 2022 рік не спостерігається, тому що так як зараз в країні війна, то це питання не є актуальним. За вказаний період можна спостерігати те, що загальна кількість доходів зростає і станом на 2022 рік вони становили 620 423 105,8 тис. грн.

Фактичні загальні видатки Пенсійного фонду України у 2022 році становили 590 098 397,6 тис. грн, що на 23,1%, більше у порівнянні з 2020 роком. У 2022 році надходженням власних коштів забезпечувались видатки, які фінансувались за рахунок власних доходів на 22,4%.

Проаналізуємо структуру доходів і видатків ПФУ за 2020-2022 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура доходів і видатків ПФУ за 2020-2022 рр., %

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік
ДОХОДИ:			
власні доходи, усього	60,4	65,1	65,1
Усього власних доходів з урахуванням залишку	60,7	65,3	65,1
кошти Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій	38,8	34,1	33,7
кошти для виплати щорічної разової грошової допомоги ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань	-	-	0,1
кошти з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідкам	0,7	0,5	-
кошти Державного бюджету України для завершення надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам	-	0,03	-0,8
кошти на виплату житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, газу.	-	-	2,0
УСЬОГО ДОХОДІВ	100	100	100
ВИДАТКИ:			
за рахунок власних доходів, усього	68,7	70,4	69,4
за рахунок коштів Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій,	30,5	28,9	30,4
виплата одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів	0,7	0,03	-
за рахунок коштів Державного бюджету України для надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів	-	0,5	-
УСЬОГО ВИДАТКІВ	100	100	100

Джерело: побудовано на основі [9].

Проаналізувавши структуру доходів можна спостерігати те, що власні доходи зростають. Вже за 2021- 2022 рік вони стали стабільними і становили 65,1%. Структура видатків ПФУ спостерігається не дуже позитивною. Видатки

власних доходів за досліджувані роки зменшилися, але несуттєво. Станом на 2022 рік вони зменшилися на 1%.

Проаналізуємо стан пенсійного забезпечення в Україні. Станом на 01.01.2023 рік середній розмір пенсій становив 4 622,59 грн. Результат роботи ПФУ підрахував що станом на 01.01.2024 рік середній розмір пенсій становив 5 385,25 грн, що на 762,66 грн менше за попередній рік .

За даними ПФУ на 2024 року в Україні налічується понад 10,5 мільйонів пенсіонерів. 51% з них отримують пенсії менше ніж 4000 гривень. Загалом за два роки повномасштабної війни пенсіонерів поменшало на 324 580 осіб. Це на 34% менше, ніж за ковідні 2020-2021 роки, коли кількість пенсіонерів зменшилась на 493 613 осіб"[37] .

Розподіл пенсіонерів за видами пенсій показує, що $\frac{3}{4}$ усіх пенсіонерів (74,25% або 8019 тис. осіб) отримують пенсію за віком, а 13,78% (1488240 осіб) отримують пенсію по інвалідності. Найменшу питому вагу в загальній кількості пенсіонерів мають довічне утримання суддів (0,03% або 3240 осіб) та соціальні пенсії (0,62% або 66960 осіб) (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розподіл пенсіонерів по видах призначених пенсій станом на 01.01.2023 р.

Показники	Питома вага в загальній чисельності	Чисельність пенсіонерів відповідно за видом призначених пенсій
за віком	74,25	8019000
по інвалідності	13,78	1488240
у разі втрати годувальника	5,9	637200
за вислугу років	5,42	585360
соціальні пенсії	0,62	66960
довічне утримання суддів	0,03	3240

Джерело : розраховано на основі [29].

На сьогодні трирівнева структура пенсійної системи не функціонує повною мірою, функціонують лише перший і третій рівні. Тому ми бачимо таку невтішну ситуацію із рівнем пенсій. Адже вони є надзвичайно низьким та не забезпечують адекватний рівень життєдіяльності пенсіонерів.

На даному етапі розвитку України питання пенсійного забезпечення є одним із найактуальніших. Причина цього – пенсійна криза. Основними причинами незадовільної виплати пенсій є: існуюча солідарна система не забезпечує належний рівень життя пенсіонерів; низька заробітна плата; демографічна причина – Україна має найвищий рівень старіння населення серед країн СНД. Найбільші проблеми, які накопичилися в пенсійній сфері, досі не вирішені. Пенсії залишаються низькими і не завжди справедливими. Пенсійна система є фінансово незбалансованою. У населення країни немає довіри до фінансових програм і реформ нашого уряду.

Проаналізуємо пенсії за регіонами. «Найвища середня пенсія в Києві – 7219 грн. Це на 35% більше середньої пенсії по країні. А найнижча середня пенсія, знову ж таки, у Тернопільській області – 4041 грн, що на 14% менше середньої пенсії по Україні».

Крім того, середній розмір пенсії на Рівненщині у 2023 році зріс на 7% до 6674 грн. Це на 25% більше, ніж у середньому по країні, (рис. 2.3).

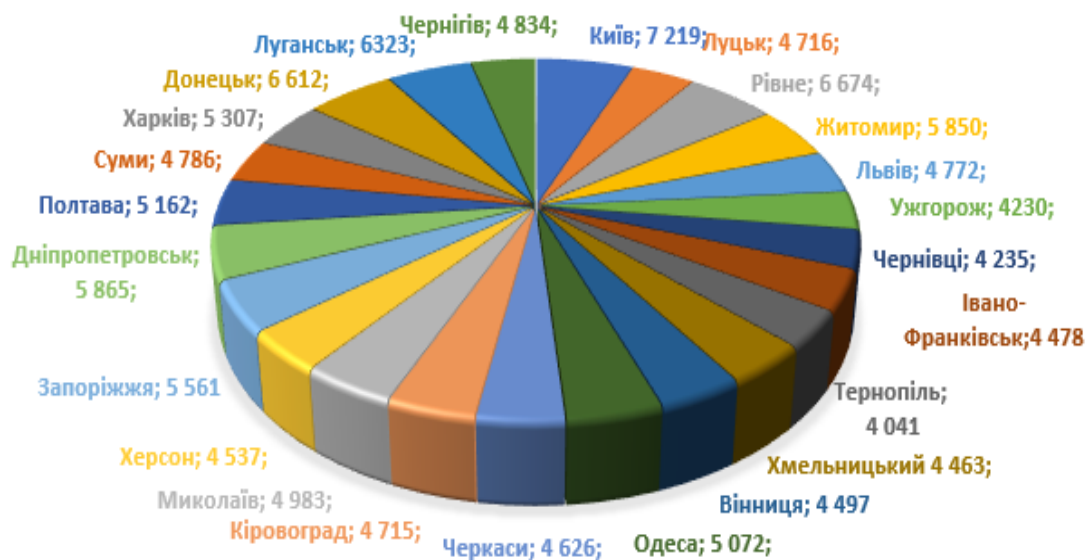

Рис. 2.2. Розмір середньої пенсії обласних центрах в Україні за 2023 р.

Джерело: побудовано за [37].

Водночас кількість пенсіонерів продовжує скорочуватися. У 2023 року пенсіонерів в Україні стало менше на 12 368 осіб. Всього пенсійні виплати від держави отримують 10 539 968 осіб [37].

Проаналізуємо функціонування третього добровільного рівня пенсійного страхування. Основними установами, що функціонують на цьому рівні є недержавні пенсійні фонди і страхові компанії, діяльність яких ми проаналізуємо. Недержавні пенсійні фонди формують інвестиційний портфель з мінімальним ризиком об'єктів інвестування. Інструменти інвестування недержавних пенсійних фондів мають забезпечувати захист коштів вкладників від інфляційних процесів та забезпечувати певний капітальний прибуток.

Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів за 2021-2023 рр. наведені в табл. 2.3.

Таблиця 2.4

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів 2021-2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Темпи приросту, %	
				2022/ 2021	2023/ 2022
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	92,04	96,01	96,03	4,00	00,2
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	888,03	889,03	886,05	00,1	-0,0 3
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3712,09	4007,08	4481,09	7,09	11,0 8
Пенсійні внески, всього, млн. грн. тому числі	2496,07	2729,08	2923,08	9,03	7,01
– від фізичних осіб	359,08	467,04	555,05	29,0 9	18,0 8
– від фізичних осіб-підприємців	0,03	0,03	0,03	0,0	0,0
– від юридичних осіб	2136,00	2249,07	2355,05	5,03	4,07
Пенсійні виплати, млн. грн.	1196,02	1370,05	1558,00	14,0 6	13,0 7
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	88,02	91,00	92,08	3,02	2,0
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2789,05	3111,07	3654,03	11,0 6	17,0 4
Прибуток від інвестування активів не-державного пенсійного фонду, млн. грн.	2297,05	2545,03	3012,01	10,0 8	18,0 3
Сума витрат, що відшкодовуються зарахунок пенсійних активів, млн. грн.	492,00	566,04	642,02	15,0 1	13,0 4

Джерело: складено на основі [23].

У 2023 році керуючі недержавними пенсійними фондами уклали 96,3 тис. договорів. Структура пенсійних контрактів з 2023 року [23]: з вкладниками – фізичними особами – 89,5 тис. шт.; для вкладників – фізичних осіб-підприємців – 0,1 тис. одиниць; з вкладниками - юридичними особами - 6,7 тис. шт [23]:.

Збільшення кількості пенсійних контрактів з 2023 року пов'язане зі збільшенням пенсійних контрактів з ФОП. Так:

- порівняно з 2022 роком збільшення кількості договорів з ФОП з 2023 року склало 0,2% (0,2 тис. шт.).

- порівняно з 2021 роком збільшення кількості договорів з фізичними особами з 2023 року склало 4,7% (4,0 тис. шт.) та зменшення з юридичними особами – 1,5% (0,1 тис. шт.) [23]:

Страхові компанії так само як і недержавні пенсійні фонди нині слабо представляють третій рівень недержавного пенсійного страхування, через низький рівень заробітних плат та високі ризики цей рівень в Україні є недостатньо розвинутим.

Висновки до розділу 2.

1. Аналіз системи пенсійного страхування показав, що провідну роль нині у системі пенсійного забезпечення нині відведена ПФУ. Динаміка надходжень ПФУ за 2021-2023 рр. відзначається зростання надходжень як за рахунок власних коштів, так і за рахунок коштів державного бюджету. Структура власних доходів ПФУ зростають, а видатки зменшилися, але несуттєво. Пенсії залишаються низькими і не завжди справедливими. За підрахунками ПФУ станом на 01.01.2024 рік середній розмір пенсій становив 5 385,25 грн, що на 762,66 грн менше за попередній рік.

2. На третьому рівні пенсійного страхування в Україні функціонують страхові компанії та недержавні пенсійні фонди. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів і страхових компаній показав, що вони нині суттєво не впливають на рівень забезпечення пенсій громадян. Основною причиною слабого розвитку недержавного пенсійного страхування є низький рівень заробітних плат, що не сприяє формуванню додаткових заощаджень.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Одним із основних напрямків розвитку України в сучасних умовах є вдосконалення пенсійної системи, оскільки існуюча система недостатньо відповідає потребам людей пенсійного віку. Існуюча солідарна пенсійна система не в змозі гарантувати пенсіонерам достатній рівень життя, незважаючи на те, що пенсійна реформа була запроваджена в 2004 році.

Розглянемо позитивний зарубіжний досвід формування пенсії. Розмір пенсії в європейських країнах давно перевищили рівень виплат в Україні. Наприклад, у Франції середня пенсія становить 1200 доларів США, в Італії – 900 доларів США, у Польщі – 460 доларів США. Натомість наші пенсіонери отримують в середньому 110 доларів. Це мізерна сума, недостатня навіть для найнеобхідніших потреб людини. Середній розмір пенсії українських пенсіонерів не замінює навіть третини середньої зарплати працюючих громадян [36].

Початок запровадження накопичувального рівня обіцяли законодавці у 2007, а потім у 2019 та 2023 роках. Однак цього не сталося. Передбачалося, що запровадження накопичувального другого рівня пенсійного страхування стосуватиметься безпосередньо тих, хто молодше 40 років. Він передбачає фактичне підвищення податків, оскільки на заробітну плату потрібно сплачувати не лише 22 % ЄСВ, а й від 2 до 7 відсотків до Накопичувального фонду власне із заробітної плати. Це пенсія, свого роду депозит. Крім того, рівень накопичення також передбачає збільшення грошей, оскільки на гроші нараховуються відсотки [14, с. 65].

Передбачається, що Накопичувальний фонд — це спеціальний позабюджетний фонд, який об'єднує страхові внески застрахованих осіб, які обліковуються та інвестуються на пенсійні рахунки з метою отримання приросту капіталу на користь застрахованих. Дохідні активи повинні бути

використані для врегулювання договорів страхування життя або капітальних виплат застрахованим особам.

За даними Міністерства соціальної політики, лише 9% (1 млн) усіх застрахованих користуються добровільно накопичувальною пенсією [5]. Щоб накопичувальна система функціонувала ефективно, необхідно визначити, хто скільки відсотків сплачує з доходу. Економісти стверджують, що для створення накопичувальної системи необхідний ринок, куди можна було б інвестувати пенсійні кошти. Законом передбачено створення пенсійного фонду, який є юридичною особою публічного права. Система накопичувального пенсійного страхування здатна забезпечити національну економіку фінансовими ресурсами.

Ефективним засобом зменшення впливу старіння населення на пенсійну систему може стати формування накопичувальної системи. Серед науковців існують різні позиції щодо участі працівників у стадії накопичення: одні тяжіють до 25 років, інші – до 39 чи 40 років. Водночас, за словами прем'єра Дениса Шмигала, необхідно враховувати такі аспекти, як забезпечення фінансової стабільності Пенсійного фонду. Економічний ефект від запровадження накопичувальної пенсії оцінюють у 477 млрд. грн. до 2030 року [10].

Проведемо розрахунки, скільки буде платити середньостистичний громадянин, який одержує середню заробітну плату до накопичувального фонду та скільки він теоретично зможе відкласти собі на пенсію, працюючи 35 років.

Сума, яку громадянин зможе відкладати на пенсію залежить від його середньорічної зарплати та власних фінансових можливостей. Після проведеного прогнозу середньої заробітної плати, ми можемо теоретично підрахувати скільки громадянин зможе відкласти собі на пенсію.

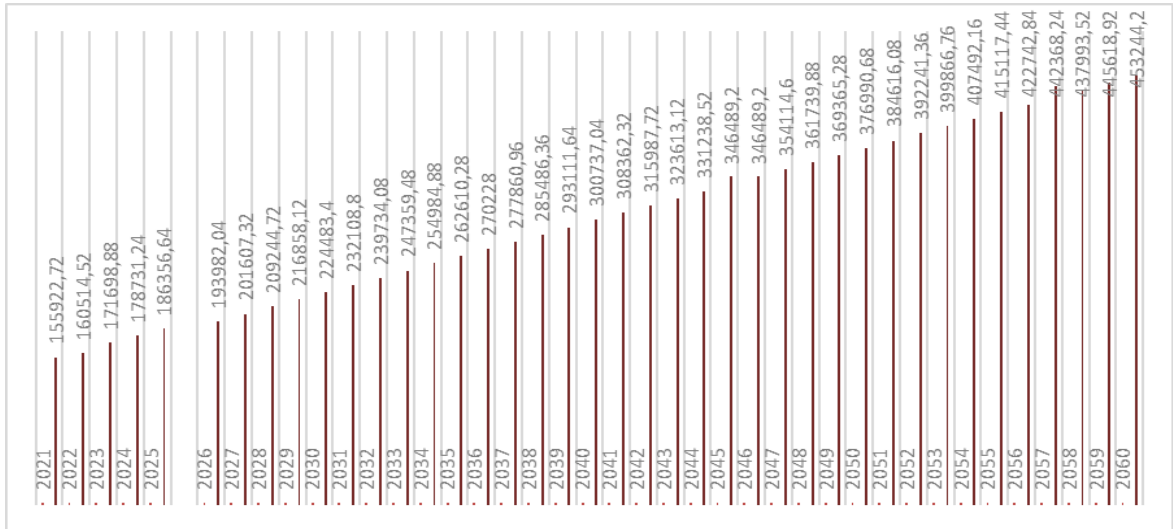

Рис. 3.1. Прогноз річної середньої заробітної плати громадянина за 35 р., грн

Джерело: власні дослідження.

Законопроектом передбачено, що спочатку кожен із своєї заробітної плати (доходу) буде сплачувати від 2%, поступово ці відрахування зростуть до 7% своєї середньомісячної заробітної плати, що буде в обов'язковому порядку спрямовуватися до у накопичувального фонду. В аналізі прогнозу накопичень перші 5 років громадянин буде сплачувати під 2%, наступні під 7% (рис.3.2).

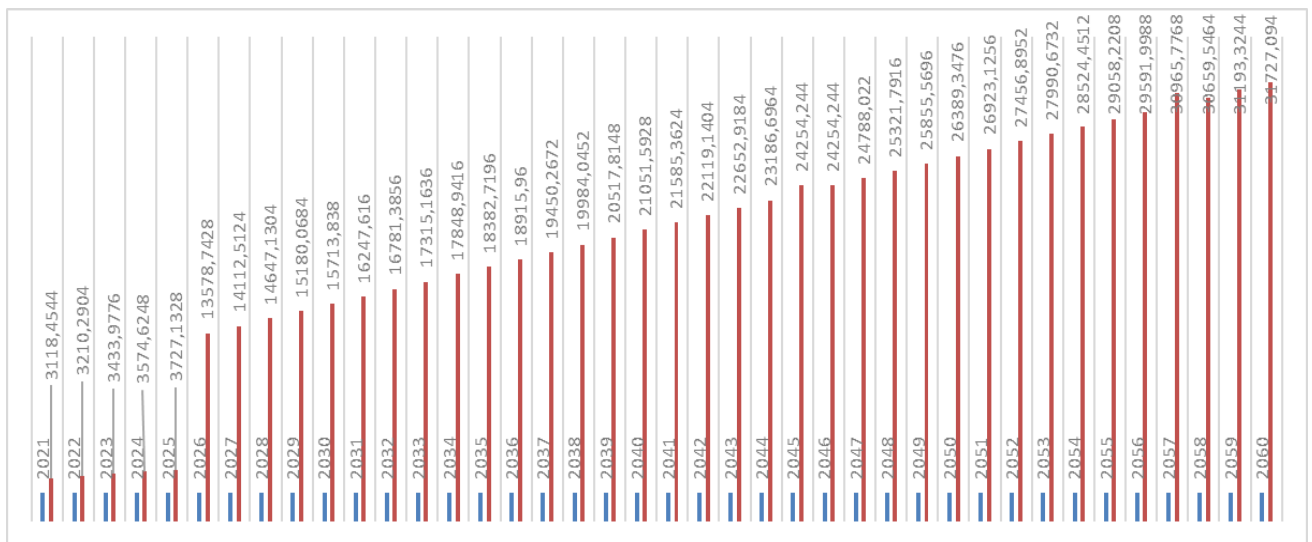

Рис. 3.2. Прогноз накопичень із середньої заробітної плати за 35 р.,грн

Джерело: власні дослідження

Страхова компанія 30% використовує на адміністративні витрати. Теоретично припустити що такі самі будуть витрати у нас і при обов'язковій накопичувальній системі. Із даного прогнозу загальна сума накопичень

становить 811 290,72 грн. Із них 243 387,22 грн це адміністративні витрати. Впродовж накопичення ці кошти будуть інвестуватися, а тому їх вартість не зможе обезцінитися. Такий принцип закладений у обов'язковий накопичувальний рівень пенсійного страхування. А наразі ці розрахунки можуть бути використаними для системи добровільного пенсійного забезпечення. Це лише загальні рекомендації, і кожна людина повинна враховувати свої особисті фінансові обставини та мету, яку вона ставить перед собою щодо розміру пенсійних накопичень.

Загалом формування накопичувальної системи може бути ефективним засобом зменшення впливу старіння населення на пенсійну систему, а пенсійні накопичення можуть стати важливим інвестиційним ресурсом держави. Практична реалізація накопичувальної складової реформи сприятиме функціонуванню пенсійної системи в цілому.

Оскільки загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, як солідарне, так і накопичувальне, не може повною мірою вирішити соціальні проблеми в Україні, формування системи недержавного пенсійного страхування є одним із головних завдань реформування пенсійної системи країни. Недержавні пенсійні фонди являють собою третій рівень пенсійної системи, який ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання пенсійних виплат на умовах та в порядку, встановлених за законом. Проведені дослідження показують, що найкращого розвитку ця система набула у Великій Британії, де середня державна пенсія є найнижчою серед розвинених країн, а коефіцієнт заміщення становить 21-87%. Це спонукає працююче населення підвищувати рівень пенсій шляхом накопичення коштів у недержавних пенсійних фондах та за індивідуальними пенсійними програмами.

Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [27] його здійснюють недержавні пенсійні фонди, компанії зі страхування життя та банківські установи, які мають право відкривати пенсійні депозитні рахунки для індивідуального виходу на пенсію. Ця система схожа на пенсійні

системи Німеччини, Швеції та Великої Британії, де молоді люди починають віддавати частину свого доходу до недержавного пенсійного фонду з 30 років. Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється шляхом укладення договору між пенсійним фондом та його вкладником. Гроші накопичуються на рахунку недержавного пенсійного фонду, інвестуються і в кінцевому підсумку виплачуються у вигляді додаткових пенсій. Таким чином, усі учасники фонду забезпечують гідні умови життя на пенсії, що стимулює працююче населення до участі в недержавних пенсійних фондах.

На сучасному етапі розвитку в Державному реєстрі фінансових установ України містяться відомості про 63 недержавні пенсійні фонди та 20 адміністраторів НПФ, які уклали 87,8 тис. пенсійних контрактів. Загальна кількість учасників НПФ становила 883 тис. осіб, з них 87 тис. отримали (отримують) пенсійні виплати, що становить 9,9% від загальної кількості учасників. Переважна більшість із них віком від 25 до 50 років. Середній розмір одноразової пенсійної виплати на одного учасника НПФ становив 7,9 тис. грн.[23]. Завдання НПФ полягає в тому, щоб гроші «заробляли відсотки», наприклад, через депозити, нерухомість, облігації, акції. Якщо ви не довіряєте українським компаніям, ви можете довірити гроші недержавному пенсійному фонду в інших країнах, оскільки в Україні є кілька пенсійних брокерів, які працюють з іноземними фондами. Як свідчать результати дослідження, розвиток ринку недержавного пенсійного забезпечення в умовах нестабільного економічного розвитку є проблематичним саме через недовіру громадян до банківських установ та страхових компаній [23].

Сучасний стан пенсійної системи України не відповідає потребам пенсіонерів. Солідарна пенсійна система не може гарантувати громадянам задоволення навіть поточних потреб. Тому у запровадженні накопичувального рівня зацікавлені як держава, так і громадяни. Крім того, накопичення можуть стати інвестиційними ресурсами, яких бракує економіці країни. Водночас система недержавного пенсійного забезпечення як третій рівень реформування розвивається вкрай повільно. І головними причинами цього є низька прибутковість пенсійних активів, нестабільність законодавства, низька довіра

населення до банківської системи та недержавного пенсійного страхування, низька фінансова спроможність громадян брати участь у фінансуванні недержавних пенсій. державні пенсійні програми.

Висновки до 3 розділу

1. Нині, солідарна пенсійна система не в змозі гарантувати пенсіонерам достатній рівень життя, незважаючи на те, що пенсійна реформа була запроваджена в 2004 році. Передбачалося, що запровадження накопичувального другого рівня пенсійного страхування дасть фактичне підвищення податків, оскільки на заробітну плату потрібно сплачувати не лише 22 % ЄСВ, а й від 2 до 7 відсотків до Накопичувального фонду власне із заробітної плати. Економічний ефект від запровадження обов'язкової накопичувальної складової пенсії оцінюють у 477 млрд. грн. до 2030 року. Після проведення прогнозу середньої заробітної плати ми визначили суму, яку громадянин зможе відкладати на пенсію та визначили суму адміністративних витрат. Із проведених нами розрахунків визначено загальна сума накопичень у 811 290,72 грн. Із них 243 387,22 грн це будуть адмінстративні витрати.

2. Сучасний стан пенсійної системи України не відповідає потребам пенсіонерів. Солідарна пенсійна система не може гарантувати громадянам задоволення навіть поточних потреб. Тому у запровадженні накопичувального рівня зацікавлені як держава, так і громадяни. Крім того, накопичення можуть стати інвестиційними ресурсами, яких бракує економіці країни. Водночас система недержавного пенсійного забезпечення як третій рівень реформування розвивається вкрай повільно. І головними причинами цього є низька прибутковість пенсійних активів, нестабільність законодавства, низька довіра населення до банківської системи та недержавного пенсійного страхування, низька фінансова спроможність громадян брати участь у фінансуванні недержавних пенсій. державні пенсійні програми.

ВИСНОВКИ

У результаті проведених досліджень у кваліфікаційній роботі були зроблені такі висновки і сформувані пропозиції.

1. Визначено, система пенсійного страхування покликана забезпечити стабільний та передбачуваний дохід для громадян у старості, зменшуючи ризики бідності та підвищуючи соціальну стабільність у суспільстві.

2. Встановлено, що система пенсійного страхування декларативно складається з трьох рівнів. Але фактично діє лише два її рівні – загальнообов’язкова та недержавна складові системи пенсійного забезпечення. Пенсійні виплати фінансуються за рахунок поточних внесків працюючих громадян, тобто, кошти, які сплачуються сьогодні, використовуються для виплати пенсій нинішнім пенсіонерам.

3. Визначено, що накопичувальний рівень пенсійного страхування в Україні складається з обов’язкової та добровільної складової. Обов’язкова стосується створення Накопичувального фонду та формування індивідуальних пенсійних рахунків, коли кожен працюючий відраховує обов’язково із власних доходів від 2% до 7 % власної заробітної плати (доходів), до Накопичувального фонду. У подальшому ці накопичені кошти будуть переводитися на третій рівень з метою інвестування.

4. Досліджено, що основою солідарного рівня пенсійного страхування в Україні є Пенсійний фонд України.. Фінансовою основою його функціонування є єдиний соціальний внесок, який роботодавці сплачують за своїх працівників, а підприємці із доходів. Проаналізувавши динаміку надходжень ПФУ за 2021-2023 рр., відзначаємо зростання надходжень як за рахунок власних, так і за рахунок коштів державного бюджету. Проаналізувавши структуру доходів можна спостерігати те, що власні доходи зростають.

5. Аналіз стану пенсійного забезпечення засвідчив, що станом на 01.01.2023 рік середній розмір пенсій становив 4 622,59 грн, через рік розмір середньої пенсії становив 5 385,25 грн, що на 762,66 грн більше за попередній рік. Але не

дивлячись на зростання номінальних показників середньої пенсії, вона залишається на дуже низькому рівні.

6. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів і страхових компаній показав, що вони нині суттєво не впливають на рівень забезпечення пенсій громадян, а рівень інвестиційної складової є слабким через малу кількість учасників такого страхування. Основною причиною слабого розвитку недержавного пенсійного страхування є низький рівень заробітних плат, що не сприяє формуванню додаткових заощаджень. Початок запровадження накопичувального рівня обіцяли законодавці у 2007, а потім у 2019 та 2023 роках. Однак цього не сталося. Передбачалося, що запровадження накопичувального другого рівня пенсійного страхування стосуватиметься безпосередньо тих, хто молодше 40 років. Він передбачав фактичне підвищення податків, оскільки на заробітну плату потрібно сплачувати не лише 22 % ЄСВ, а й від 2 до 7 відсотків до Накопичувального фонду власне із заробітної плати. Поки що це лише законопроекти, реальних дій уряд не здійснив. Можливо після завершення війни це питання буде вирішене.

7. Оскільки загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, як солідарне, так і накопичувальне у частині добровільного, не може повною мірою вирішити пенсійні проблеми в Україні, розширення системи недержавного пенсійного страхування є одним із головних завдань реформування пенсійної системи країни сьогодні. Це можливо буде зробити після завершення війни в Україні запровадивши обов'язковий накопичувальний рівень пенсійного страхування. Це сприятиме і розширенню власного інвестиційного потенціалу країни, адже після війни Україна потребуватиме значних фінансових ресурсів для відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азовська Є.І. Недержавне пенсійне страхування: проблеми та перспективи розвитку: дипломна робота. Київ. 2023. 65 с.
2. Бандурка О.М. *Фінансове право: підручник* / за заг. ред. О.М. Бандурки та О.П. Гетманець; Ю.М. Жорнокуй, О.В. Кашкарьова, Т.В. Колесник та інші. Харків : Екограф, 2021. 496 с.
3. Булигіна А.В., Загорська Д.М. Пенсійний фонд України та вдосконалення пенсійного забезпечення. *БізнесІнформ*. 2020. №7. С.160-165
4. Бурденюк С. В. Перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. *Інноваційна економіка*. 2020. С. 142–147.
5. Близько мільйона українців добровільно накопичують пенсії – Мінсоцполітики: *Економічна правда*.
URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/15/673039/>
6. Городецька Л. О. Реформування пенсійної системи в Україні. *Фінанси України*. 2022. № 5. С. 12-13.
7. Гаврилюк Х., Кіптенко Т. Чому молоді українці залишаються без пенсії. *Економічна правда*. 2019. 145 с.
8. Демчук Л., Надточій Б. Пенсія в Україні. Коментар до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”. *ЮрінкомІнтер*. Київ, 2016. 512 с.
9. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у І півріччі 2023 року. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>
10. Економічний ефект від запровадження накопичувальної пенсії: Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-ekonomichnij-efekt-vid-zaprovadzhennya-nakopichuvalnoyi-pensiyi-477-mlrd-grn-do-2030-roku>

11. Єлісеєва Л. В., Примачук Н. С. Пенсійна система України: виклики та перспективи. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль: Економічна думка. 2016. Т. 23, № 1. С. 23-27
12. Інформаційно-аналітичні матеріали до звіту про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2020–2023 роки. *Пенсійний фонд України*. URL : <https://www.pfu.com.ua>.
13. Зеленко Н. М. Аналіз ринку недержавного пенсійного страхування в Україні: соціально-економічний вимір. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. Том 1. № 2. С. 126-134.
14. Заїка В.П. Пенсійна система в Україні: переваги та недоліки, Київ. НАУ, 2020. 185с.
15. Климаш Н.І. Бюджетна система: навч. посіб. / Н.І. Юшмаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін. ; за заг. ред. Т.А. Говорущо. Львів, 2020. 296с.
16. Корнацька Р. М. Реалії та перспективи пенсійного забезпечення в Україні. *Світ фінансів*. 2023. № 3. С. 30-35.
17. Леваєва Л.Ю., Кучеренко М.А. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 36(1). С. 215-229.
18. Макаренко Ю., Яновський К. Накопичувальне страхування життя як конкурентоздатна альтернатива пенсії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 2. С. 14-17.
19. Мартиненко Н. Розвиток пенсійної системи України: поняття та сутність. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. Вип. 3 (34). С. 55-61.
20. Минюк О. Ю., Минюк Д. І. Пенсійна реформа в Україні: реалії та вимоги сьогодення. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2017. № 1. С. 103–109.
21. Мякушко Т.В. Запровадження накопичувального рівня пенсійного страхування після завершення війни з рф: *Матеріали науково-практичної*

конференції «Студентські наукові читання: 2023». Поліський національний університет .2023. С.99-101.

22. Мякушко Т.В. Проблеми та напрями вдосконалення системи пенсійного страхування України: «Сучасний менеджмент: витоки, реалії та перспективи розвитку». 2024. С. 203-206.

23. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2021-2023pp: дані НПФ. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/npf_2_kv-2023.pdf

24. Пенсійна система: відкритий недержавний пенсійний фонд «Покрова» : веб-сайт. URL: <http://pokrovanpf.com.ua>

25. Пенсійна реформа: підвищення пенсій в 2020 році: *Юридичний портал України* : веб-сайт. URL: <https://lawportal.com.ua/osuchasnennja-pensij-osnovni>

26. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. за № 1058-XV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49-51. С. 376 (дата звернення 20.04.2024).

27. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. за № 1057-VI. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 47-48. – С. 372 (дата звернення 20.04.2024).

28. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи : монографія / за ред. О. П. Кириленко, Б. С. Малиняка. Тернопіль : ТНЕУ, 2023. 350 с.

29. Середня заробітна плата за даними ПФУ: Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/>

30. Україні чоловіки отримують значно вищі пенсії, ніж жінки: Чому так? : Радіо Трек: НОВИНИ. URL: https://radiotrek.rv.ua/news/v-ukrayini-choloviki-otrimuyut-znachno-vishchi-pensiyi-nizh-zhinki_308916.html.

31. Фисун І. В. Фактори розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні: математичне обґрунтування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2019. Вип. 24(2). С. 109–113.

32. Фортуна О.В. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні: перспективи її реформування / Могилянські читання – 2020 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXIII Всеукр. наук.- практ. конф. : програма та тези доп. : Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Сучасний науково-педагогічний дискурс окреслення і вирішення соціальних питань», Миколаїв, 20 листоп. 2020 р., ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 15 с.

33. Філіпчук П.В. Системи пенсійного забезпечення: огляд світового досвіду. Національна академія державного управління при Президентові України. URL : <http://academy.gov.ua>

34. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. *Світовий досвід та українські реалії*. URL: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf>

35. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави : монографія. Львів: Растр-7, 2020. 196 с.

36. Яценко В. Де у світі найкращі пенсійні системи. *Економічна правда* : URL : <https://www.epravda.com.ua>

37. Як зросли пенсії українців у 2023 році: дані Пенсійного фонду. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/pensions-raise>

38. Як змінилися виплати пенсіонерам у 2022 році . Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/27/infografika/suspilstvo/yak-zminylysyavyplatypensioneram-2022-rocz>

39. Яка кількість пенсіонерів зменшилася ,а яка кількість пенсій збільшилася. Аналітика. URL: <https://socsprava.com.ua/u-2022-rocz-kilkist-pensioneriv-zmenshylyasya-a-pensiyi-zrosly/>.

40. Януль І.Є. Особливості реформи пенсійної системи в Україні. *Фінансові послуги*. 2020.С.45-48